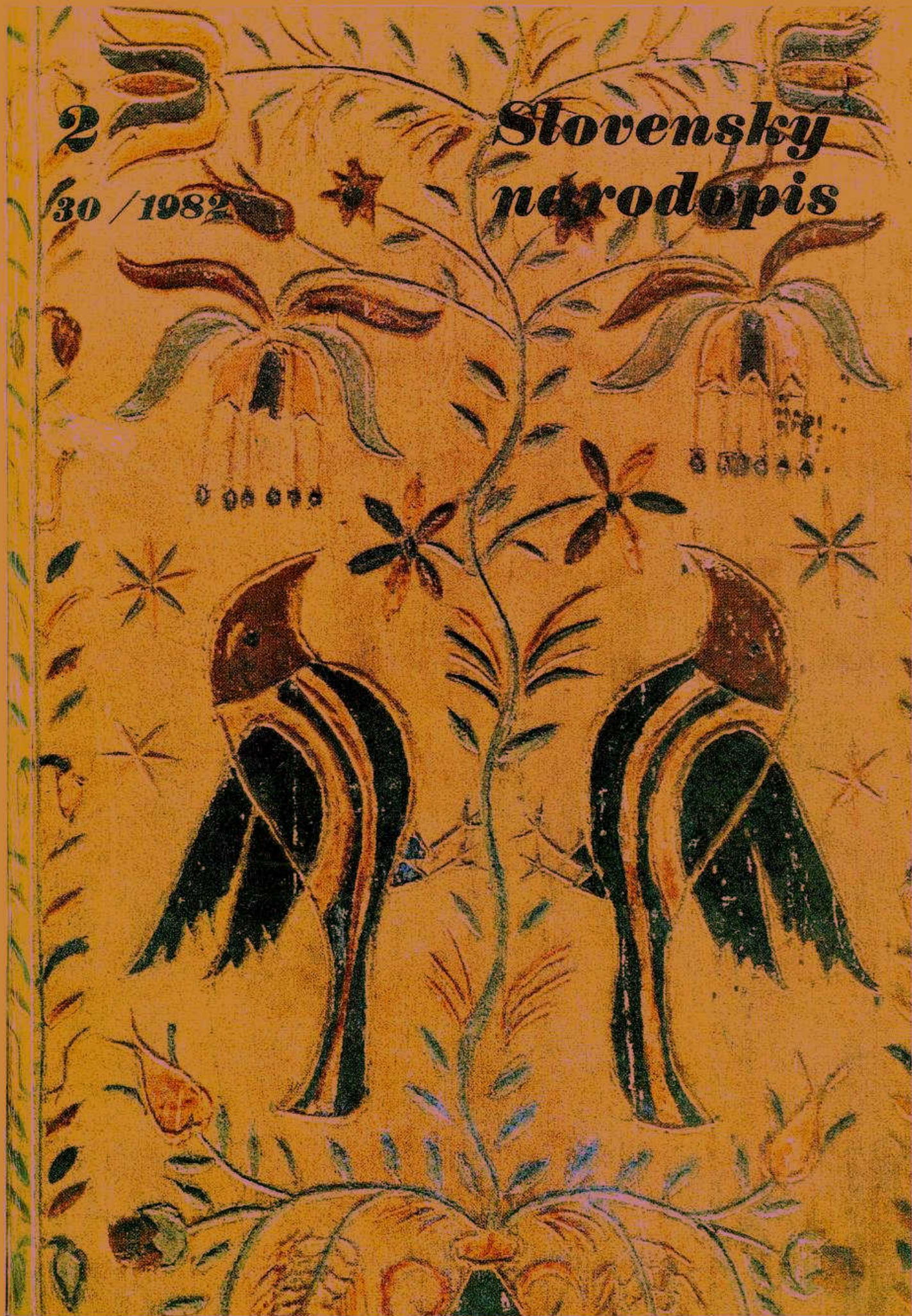

2

30 / 1982

*Slovensky
narodopis*

Na obálke: Piest ako dar z lásky. 1. strana: Detail. 4. strana: Celok. Zo zbierok Slovenského národného múzea v Martine. Foto J. Dérer

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

OBSAH

ŠTÚDIE

- Filová, Božena: Úvodom 165
- Urbančová, Viera: K 80. narodeninám PhDr. Jána Mjartana, DrSc. 167
- Luther, Daniel: K teoretickým východiskám štúdia tradície 177
- Jakubíková, Kornélia: Svadobné obyčaje ako výraz zmien rodinných a sociálnych vzťahov 187
- Feglová, Viera: Zmeny kolektívnych noriem v súčasnej vianočnej obradovosti 196
- Salner, Peter: K teoretickým problémom etnografického výskumu mesta 211
- Ratica, Dušan: Etnografické štúdium rodinnej výchovy 219
- Sigmundová, Marta: Vybrané problémy etnografického výskumu rodiny 229
- Krekovičová, Eva: K metodologickým otázkam výskumu stavu a vývinových tendencií súčasného piesňového repertoáru ľudových vrstiev 245
- Hlôšková, Hana: K otázkam štúdia štylizovaného ľudového rozprávačstva 255
- Langer, Jiří: Funkcie tradičných vokálnych prejavov pri zbere sena na Orave 269
- Pilátová, Viera: Na margo etnografického výskumu v robotníckej kolónii Trnavských automobilových závodov 301
- Podoba, Juraj: Vplyv dedičskoprávných noriem na ľudové obydlie moravsko-slovenského pomedzia 309
- Stoličná, Rastislava: Vývinové tendencie stravovacieho systému ľudových vrstiev na Slovensku 327
- Danglová, Olga: Estetický vzťah dedinského obyvateľstva k prírode 335
- Mann, Arne B.: Magické spôsoby privolávania manželského partnera v období masového vystaňovalectva do zámoria 349
- Štibrányiová, Táňa: Úloha morálky pri výbere manželského partnera v obci Veľké Zálužie 356
- Profantová, Zuzana: K dejinám kalendárovej literatúry pre ľud na Slovensku v 19. storočí 360
- Faltánová, Lubica: Trhy a jarmoky na Slovensku v minulosti a ich miesto v ľudovej kultúre 372
- Sopoliga, Miroslav: Národopisná expozícia v prírode vo Svidníku 379
- Maráky, Peter: Múzeum dediny juvýchodnej Moravy v Strážnici 384
- Apáthyová-Rusnáková, Zora: O činnosti seminára marxistickej metodológie pre mladých vedeckých pracovníkov pri Národopisnom ústave SAV 386
- Ratica, Dušan: Seminár Morálka v tradičnom ľudovom prostredí 387

MATERIÁLY — ROZHLADY

- Čukan, Jaroslav: Spôsob života rybár-polskej robotníckej kolónie v minulosti 286

DISKUSIA — GLOSÝ

К дискуссии о терминологических вопросах этнографического исследования семьи

Salner, Peter: Vývoj štruktúry kysuckej rodiny v 20. storočí 390

RECENZIE A REFERÁTY

Zborník Slovenského národného múzea LXXV, Etnografia 22, 1981 (Stanislav Horváth) 397

Autori príspevkov uverejnených v čísle 398

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Филова, Божена: Предисловие 165

Урбанцова, Вера: К 80-летию со дня рождения д-ра Яна Мьяртана, доктора наук 167

Лутер, Даниел: К теоретическим исходным положениям изучения традиций 177

Якубикова, Корнелия: Свадебные обычаи как выражение изменения семейных и социальных отношений 187

Феглова, Вера: Изменение коллективных норм в современной рождественской обрядности 196

Салнер, Петер: К теоретическим проблемам этнографического исследования города 211

Ратица, Душан: Этнографическое изучение семейного воспитания 219

Сигмундова, Марта: Избранные проблемы этнографического исследования семьи 229

Крековичова, Ева: К методологическим вопросам исследования состояния и тенденций развития в современном песенном репертуаре народных масс 245

Глошкова, Гана: К вопросам изучения стилизованного народного рассказывания 255

Лангер, Иржи: Функции традиционных вокальных проявлений при уборке сена на Ораве 269

МАТЕРИАЛЫ — ОБЗОРЫ

Чукан, Ярослав: Образ жизни в рибарпольской рабочей колонии в прошлом 286

Пилатова, Вера: По поводу этнографических исследований в рабочей ко-

лонии Трнавского автомобильного завода 301

Подоба, Юрай: Влияние наследственно-правовых норм на народное жилище на моравско-словацкой границе 309

Столична, Растислава: Тенденции развития системы питания народных слоев в Словакии 327

Данглова, Ольга: Эстетическое отношение сельского населения к природе 335

Мани, Арне Б.: Магические способы призвания супруга в период массовой эмиграции за океан 349

Штибраниова, Татьяна: Роль морали при выборе партнера в браке в деревне Вельке-Залужье 356

Профантова, Зузана: К истории календарной литературы для народа в Словакии в 19-м веке 360

Фалтянова, Любича: Рынки и ярмарки в Словакии и их место в народной культуре в прошлом 372

Сополига, Мирослав: Этнографическая экспозиция в природе в Свиднике 379

Мараки, Петер: Музей деревни Юго-Восточной Моравии в Стражнице 384

Апатиова-Руснакова, Зора: О деятельности семинара марксистской методологии для молодых научных работников при Институте этнографии САН 386

Ратица, Душан: Семинар „Мораль в традиционной народной среде“ 387

ДИСКУССИЯ — ГЛОССЫ

К дискуссии о терминологических вопросах этнографического исследования семьи

Салнер, Петер: Развитие структуры кисуцкой семьи в 20-м веке 390

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Filová, Božena: Vorwort 165

Urbanová, Viera: Zum 80. Geburtstag des PhDr. Ján Mjartan, DrSc 167

Luther, Daniel: Zu den theoretischen Ausgangspunkten des Studiums der Tradition 177

Jakubíková, Kornélia: Die Hochzeitsbräuche als Ausdruck der Veränderungen in den sozialen und Familienbeziehungen 187

Feglová, Viera: Die Veränderungen der kollektiven Normen im gegenwärtigen Weihnachtsbrauch 196

Salner, Peter: Zu den theoretischen Problemen der ethnographischen Erforschung der Stadt	211
Ratica, Dušan: Ethnographisches Studium der Familienerziehung	219
Sigmundová, Marta: Ausgewählte Probleme der ethnographischen Erforschung der Familie	229
Krekovičová, Eva: Methodologische Fragen der Erforschung des Zustandes und der Entwicklungstendenzen im gegenwärtigen Liederrepertoires bei den volkstümlichen Schichten	245
Hlôšková, Hana: Zu den Fragen des Studiums des stilisierten volkstümlichen Erzählentums	255
Langer, Jiří: Die Funktionen der traditionellen vokalischen Äusserungen bei der Heuernte im Orava-Gebiet	269

MATERIALIEN — RUNDSCHAU

Čukan, Jaroslav: Die Lebensweise der Arbeiterkolonie in der Ortschaft Rybánpole in der Vergangenheit	286
Pilátová, Viera: Zur ethnographischen Erforschung in der Arbeiterkolonie der Automobilwerke in Trnava	301
Podoba, Juraj: Der Einfluss der erbrechtlichen Normen auf die volkstümliche Wohnstätte der mährisch-slowakischen Grenzscheide	309
Stoličná, Rastislava: Die Entwicklungstendenzen der volkstümlichen Nahrung in der Slowakei	327
Danglová, Oľga: Die Ästhetische Beziehung des Dorfbewohners zur Natur	335
Mann, Arne B.: Magische Arten des Herbeirufens des Ehepartners in der Periode der Massenauswanderung nach Übersee	349
Štibrányiová, Tatiana: Die Rolle der Moral bei der Auswahl des Ehepartners in der Ortschaft Veľké Zálužie	356
Profantová, Zuzana: Zur Geschichte der Kalenderliteratur für das Volk in der Slowakei im 19. Jahrhundert	360
Falfanová, Lubica: Märkte und Jahrmärkte in der Slowakei in der Vergangenheit und ihre Stelle in der Volkskultur	372
Sopoliga, Miroslav: Das Freilichtmuseum in Svidník	379
Mazáky, Peter: Das Freilichtmuseum des südöstlichen Mährens in Strážnica	384

A páthyová-Rusnáková, Zora: Über die Tätigkeit des Seminars der marxistischen Methodologie für junge wissenschaftliche Arbeiter im Ethnographischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften	386
Ratica, Dušan: Das Seminar „Die Moral im traditionellen volkstümlichen Milieu“	387

DISKUSSION — GLOSSEN

Zur Diskussion über terminologische Fragen der ethnographischen Forschung der Familie	
Salner, Peter: Die Entwicklung der Struktur der Familie in der Region Kysuce im 20. Jahrhundert	390

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Filová, Božena: Foreword	165
Urbanová, Viera: 80 th Birthday of PhDr. Ján Mjartan, DrSc	167
Luther, Daniel: On the Theory Study of the Tradition	177
Jakubíková, Kornélia: Wedding Customs as an Expression of Changes in Family and Social Relations	187
Feglová, Viera: Changes of Collective Criteria in Contemporaneous Christmas Ceremony	196
Salner, Peter: Theoretic Problems of the Ethnographic Research of the City	211
Ratica, Dušan: The Ethnographic Study of the Family Education	219
Sigmundová, Marta: The Ethnographic Research of the Family: Chosen Problems	229
Krekovičová, Eva: The Research of the Present Song Repertory Among the People: Methodological Questions	245
Hlôšková, Hana: Questions of the Folk Narrators' Study	255
Langer, Jiří: The Function of Traditional Voice Expressions While Collecting the Hay in the Region of Orava	269

VARIOUS MATERIAL

Čukan, Jaroslav: The Way of Life in the Workers' Colony in the Village Rybánpole in the Past	286
Pilátová, Viera: The Ethnographic Research in the Workers' Colony Be-	

longing to the Car Factory in the Town Trnava	301	Fairs in Slovakia and Their Place in the Folk Culture in the Past	372
Podoba, Juraj: The Influence of Hereditary-Juridical Norms on the Folk Dwelling in the Moravian-Slovak Borderland	309	Sopoliga, Miroslav: Open Air Museum in the Town Svidník	379
Stoličná, Rastislava: Developing Tendencies of the Food System Among the People in Slovakia	327	Maráky, Peter: Open Air Museum of South-Eastern Moravia in the Town Strážnice	384
Danglová, Olga: The Aesthetic Relation of the Village Inhabitants Toward the Nature	335	Apáthyová-Rusnáková, Zora: The Activity of the Marxist Methodologic Seminar for Young Scientific Workers in the Ethnographic Institute of the Slovak Academy of Sciences	386
Mann, Arne B.: Magic Ways of Calling Own Husband or Wife in the Period of Mass Emigrations into the Oversea Regions	349	Ratica, Dušan: The Seminar „Morals in the Traditional Folk Surroundings“	387
Štibrányiová, Tatiana: The Role of Morals When Choosing the Husband or Wife in the Village Veľké Zálužie	356	DISCUSSION	
Profantová, Zuzana: The History of the Almanac Literature for the People in Slovakia in the 19 th Century	360	Discussion About Terminological Questions of the Ethnographic Research of the Family	
Falfanová, Ľubica: Markets and		Salner, Peter: The Structure Development of the Family in the Region of Kysuce in the 20 th Century	390
		BOOKREVIEWS AND REPORTS	

TRHY A JARMOKY NA SLOVENSKU V MINULOSTI A ICH MIESTO V ĽUDOVEJ KULTÚRE

LUBICA FALŤANOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Dôležitým činiteľom vplývajúcim na vývin a zmeny ľudovej kultúry je rozsah mimolokálnych kontaktov obyvateľov vidieka. Dochádza k nim na rôznych úrovniach v zmysle územnom, motivačnom i časovom. V najzákladnejšom geografickom ponímaní ku kontaktom dochádza v dôsledku migrácie (priestorovej mobility) obyvateľov mimo ich miesta bydliska (lokality) do blízkych alebo vzdialených oblastí (obce, regiónu, štátu). Z hľadiska motivačného môžu mať kontakty v prvom rade ekonomický charakter (v prípade pracovnej migrácie napr. poľnohospodárskeho sezonárstva, podomového obchodu, trhovníctva, jarmočníctva) a kultúrno-spoločenský (napr. pri rodinných kontaktoch, hodochoch). Dôležitú úlohu pri sledovaní vplyvov migrácie tu zohráva časový aspekt, pri ktorom berieme do úvahy dĺžku pobytu mimo východiskovej obce, prípadne oblasti, a frekvenciu odchádzania. Časový aspekt má široké rozpätie od každodenného odchádzania mimo lokalitu až po niekoľkoročný mimolokálny pobyt.¹

V širokej škále migračných pohybov významné miesto má odchádzanie na trhy a jarmoky, a to predovšetkým v období, kedy predstavovali dôležitú formu vnútorného obchodu. Problematike trhov a jarmokov venovali v dote-

rajšej odbornej literatúre pozornosť najmä hospodárska ekonómia a historiografia, a to z pohľadu vychádzajúceho z predmetu ich záujmu. V prípade ekonómie je táto problematika sledovaná v rámci celkového vývoja obchodu, chápaného nielen ako sprostredkovateľa tovarovo-peňažnej výmeny medzi výrobcom a spotrebiteľom, ale aj ako dôležité odvetvie národného hospodárstva.² Rozbor súčasného stavu obchodu v našej ekonomike nevyhnutne vychádza z pohľadu na predchádzajúce vývojové štádiá, v ktorých aj trhy a jarmoky zohrali vo vnútornom obchode významnú, ak nie prvoradú úlohu.³ Historiografiu zaujíma otázka trhov a jarmokov z viacerých hľadísk. V prvom rade je to ich súvislosť s vývojom miest. Sleduje na jednej strane podmienky vzniku, vývinu trhov v jednotlivých obdobiach, ich formy, a na strane druhej vplyv a podiel existencie trhov pri vytváraní miest a udeľovaní mestských výsad.⁴ Ďalej si všíma trhy ako významného sprostredkovateľa tovarovej výmeny v širšom obchodnom kontexte, zachytenom zväčša len úzko regionálne alebo lokálne. Okrem toho sa pohľad na trhovú situáciu zužuje vykreslením stavu len vybraného obchodného artiklu. Tak isto dejiny remesiel poskytujú pri distribúcii remeselníckych výrobkov

údaje k výskytu trhov.⁵ Napriek tomu, že k takým otázkam, ako je obchod a vývoj remesiel, je odborná literatúra širšie rozpracovaná, nemôžeme povedať, že predstavuje uspokojivé pramene k vypracovaniu komplexnejšieho pohľadu na mnohé z okruhu problému trhov. Pri spracovaní uvedenej problematiky stretávame sa totiž s jedným dôležitým materiálom, a to s údajmi o účasti a úlohe vidieckeho obyvateľstva v obchodnom dianí a tovarovej zainteresovanosti v priebehu trvania trhov.

Môžeme konštatovať, že obdobný stav rozpracovania danej témy nachádzame i v etnografii, hoci má jej štúdium význam z viacerých aspektov. Pre ujasnenie pozície etnografie na tomto poli výskumu je potrebné nadviazať na údaje o mechanizme fungovania trhov a vychádzať zo základných historických faktov o ich vzniku a vývoji.

Trhy ako inštitúcie obchodu vznikli z potreby sústreďovania a pravidelného uskutočňovania tovarovej výmeny na stabilnom mieste. Základný predpoklad ich vzniku, a to výmena tovaru, siaha hlboko do minulosti, až do obdobia prvotnopospolnej spoločnosti, pokračuje cez existenciu kmeňového zriadenia, kedy sú známe tzv. medzikmeňové trhy (trhoviská) a k jeho intenzifikácii smeruje používaním prostriedkov hodnoty tovaru, ktorou sa stali v rozvinutejších spoločnostiach peniaze.⁶ Písomné doklady o počiatkoch trhov na našom území sú sporné. Doklady o jestvovaní trhu z veľkomoravského obdobia v 9. storočí hovoria o konaní ústredného trhu jedenkrát mesačne v sídelnom meste Svätopluka. Najstaršie nariadenia k trhom sú doložené z 11. storočia. Nimi sa ukladá platíť trhové mýto nielen kupcom, ale i vlastníkom poľnohospodárskych produktov a remeselníckych výrobkov.⁷ V 11. storočí možno hovoriť o všeobecnom rozšírení týždenných trhov. Uskutočňovali sa v nedeľu, aby sa časovo prelínali s konaním bohoslužieb, kedy

prichádzali na uvedené miesta aj ľudia z okolia. Neskôr sa tento termín presunul na sobotu. Na deň patróna kostola (doklady o tom svedčia až z obdobia po 13. storočí) sa konali trhy výročné, čiže jarmoky.⁸ Trhy dali predpoklady k ďalšiemu rozvoju právoplatného uznania mestských privilégií, udeľovanie ktorých nastáva od konca 1. polovice 13. storočia.⁹ Hospodársky a obchodný význam trhov vyplynul najmä z funkcie sprostredkovateľa tovarovej výmeny, avšak samo trhové privilegium ešte nepredurčovalo označenie za mesto v pravom slova zmysle. Mnohé z nich boli i naďalej len trhové strediská s dedinskými črtami a okrem rozvinutej tovarovej výmeny sa nevyznačovali inými kritériami mestskosti. V celom vývoji trhov až po ich zánik po 2. svetovej vojne sa mení ich význam v rámci obchodu, ekonomický obrat, ich počet, časový rozsah ich konania a územný dosah.

Trhy ako miesta predaja a kúpy delíme na výročné trhy—jarmoky a trhy týždenné. Jarmoky trvali pôvodne väčší počet dní, niekedy dva aj štyri týždne.¹⁰ Ich nadmerná dĺžka svedčí o slabom rozvoji vnútorného obchodu. Naopak narástanie nejarmočného obchodu — stálych obchodov — smerovalo k zmenšovaniu významu jarmokov, čo sa prejavilo i navonok poklesom počtu i dĺžkou ich konania v roku. Domáci obchodníci týmito zásahmi chceli dosiahnuť obmedzenie vplyvu cudzieho obchodníckeho elementu a zvýšiť tak svoj príjem. V priebehu vzrastania obchodu sa jarmočníctvo neustále zatláčalo do úzadia. V dôsledku toho v 2. polovici 19. storočia trvali jarmoky už len dva dni, s tým, že deň pred výkladným jarmokom, kedy sa predával spotrebný tovar a poľnohospodárske produkty, sa obyčajne konal trh na dobytok.

Týždenné trhy sa konali v určitý deň v týždni (podľa toho názvy niektorých miest: Štvrtok, Sobota Streda) a boli

vyhradené pre predaj poľnohospodárskych produktov.

Z uvedeného stručného prehľadu niektorých základných údajov o trhoch a jarmokoch vyplýva, že je to problematika, ktorá sa dotýka rozsiahleho spektra otázok ekonomických, sociálnych, kultúrnych atď., ktoré prechádzali historickým vývinom. Táto problematika sústreďuje preto záujem rôznych vedných disciplín, medziiným aj etnografie. Prirodzene, že pohľady príslušných vedvedných disciplín sa v mnohých bodoch prelínajú a ich záujmy sa prekrývajú.

Trhy a jarmoky tým, že zabezpečovali výmenu produktov medzi mestom (miestom konania trhu alebo jarmoku) a vidiekom, pričínili sa o vytváranie široko chápanej komunikácie medzi týmito dvoma typmi sídiel. I v ďalšom rozvoji obchodu, ešte koncom 19. storočia a v prvej polovici 20. storočia, sa základné zásobovanie vidieckeho obyvateľstva dialo pomocou trhov a jarmokov. Trhy a jarmoky boli príležitosťou na nákup remeselníckych, neskôr aj drobných priemyselných výrobkov, teda tovaru remeselníkov a kupcov, ako aj na nákup poľnohospodárskych produktov pochádzajúcich z iných oblastí. Trhový tovar sa sústreďoval z blízkych, ale i vzdialených oblastí. Remeselnícky obchodný artikel sa podriaďoval požiadavkám kupujúceho obyvateľstva (napr. v odevných súčiastkach, obuvi, vzoroch textílu, resp. modrotlačé).⁴¹ Predpokladom znalosti noriem spotrebiteľov a ich premietnutie do ponuky obchodného artiklu pre určitú oblasť bolo neustále dlhodobé udržiavanie zaužívaných kontaktov so zázemím predaja.

Začiatkom 20. storočia malo približne 300 miest, mestečiek a významnejších dedín na Slovensku právo konať jarmoky. Jarmoky sa vtedy konali niekoľkokrát do roka (jeden až dva razy, prípadne osem-deväťkrát). Čas konania v jednotlivých ročných obdobiach súvisel najmä s poľnohospodárskym rokom. Po-

čet jarmokov kulminuje okolo cirkevných sviatkov v apríli, máji, júni, klesá v júli a opäť vzrastá po ukončení žatvy v septembri. Značný počet jarmokov bol aj v novembri a decembri. Časovo nerovnomerné konanie jarmokov v priebehu roka a kulminovanie ich konania v určitých ročných obdobiach (najmä na jar a na jeseň) je zapríčinená sezónnosťou tovarového dopytu i poľnohospodárskou produkciou, čo sa prejavilo v tovarovej štruktúre príslušného jarmoku. V závislosti od úrovne a špecializácie výrobnnej oblasti si vytvorili niektoré jarmoky významné postavenie v určitom druhu zbožia. V Košiciach a Bratislave sa trhy špecializovali na víno a pšenicu, v Prešove a Banskej Bystrici na čipky. Gemerská trhy sa vyznačovali predajom súkna, dreveného náradia a zvoncov pre dobytok, oravské a spišské boli známe plátnom a priadzou.⁴²

Pri sledovaní problematiky trhov a jarmokov nás zaujíma nielen tovarová výmena, druh a pôvod tovarových výrobkov, ale i teritoriálny dosah jednotlivých trhových centier. Spádové hranice jednotlivých stredísk predstavujú smer rozptylu, rozšírenie trhového tovaru a potom jeho prenikanie do ľudovej kultúry príslušných obcí nachádzajúcich sa v akčnej sfére trhu. Najucelenejší pohľad na túto problematiku predstavujú výsledky etnokartografického výskumu Etnografického atlasu Slovenska. V celoslovenskom meradle sa zachytila spádová oblasť stopäťdesiatich týždenných trhov na Slovensku. V prípade týždenných trhov ide o nákup alebo predaj zväčša výrobkov poľnohospodárskej produkcie. Zachytenie rovnomerne rozloženej siete týždenných trhov s hranicami ich teritoriálneho pôsobenia dokladá obraz o nadlokálnych kontaktoch obyvateľov skúmaných obcí, ktorí odchádzali z miesta svojho bydliska, aby sa zúčastnili trhu. Hranice zväčša nepresahujú blízke okolie, no popri nich sa vytvorili trhy so širokým územným

záberom i za hranice okresu. Výrazné trhové centrá, ktorých územné pôsobenie dosahuje v priemere i do 50—60 kilometrov, sa spravidla zhodujú so súčasnými okresnými mestami. Na západnom Slovensku čo do kvalifikácie (počtu príslušných východiskových obcí), návštevnosti, rozšírenia spádových hraníc vynikla najmä Trnava, Trenčín, Topoľčany, Nitra, Levice, Nové Zámky, Komárno, ale i súčasné mimookresné mestá ako Nové Mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Zlaté Moravce, Štúrovo. Na území stredného Slovenska sa trhový predaj sústreďoval najmä v Žiline, Ružomberku, Liptovskom Mikuláši, Prievidzi, Banskej Bystrici, Zvolene, Banskej Štiavnici, Lučenci a v Rimavskej Sobote. V oblasti východného Slovenska funkciu dôležitých trhových stredísk plnili najmä Bardejov, Levoča, Stropkov, Prešov, Humenné, Snina, Košice Michalovce.

Trhová migrácia sa nesústreďovala len na slovenské územie. V oblastiach susediacich s inými štátmi udržiavali obyvatelia kontakty vzájomným navštevovaním trhov nachádzajúcich sa v blízkosti hraníc. Južné Slovensko inklinovalo k trhom, ktoré sa konali v Maďarsku. Najviac navštevovali trhy v Balášskych Ďarmotách, Šalgotarjáne. Na východnom Slovensku smerovali obchody mimo nášho územia do Užhorodu a Veľkého Berezného. Z hraničných oblastí severného Slovenska boli početné cesty na poľské trhy v Jablunkove, Czarnom Dunajci a v Nowom Targu. Trhy a jarmoky v Czarnom Dunajci, známe obchodovaním s plátom, boli hojne navštevované oravskými obchodníkmi s plátom, ktorí tu aj nakupovali tovar z Podhalia. Okrem toho tento trh zaznamenáva časté pobyty obchodníkov a kramárov z celého Slovenska.¹³ Na naše trhy prichádzali aj návštevníci z územia mimo Slovenska. Z poľského územia chodievali obyvatelia na jarmoky na Spiši a Orave, kde boli ceny pro-

duktov nižšie ako na severnej strane Karpát. Cieľom boli jarmoky v Trstenej a čiastočne v Spišskej Starej Vsi. V Trstenej v 2. polovici 19. storočia nakupovali potravinové články, výrobky z kože, postroje, obuv, kožuchy, remene, v Spišskej Starej Vsi najmä kožené výrobky. Centrom nákupu potravín a dobytku pre poľské východné Podhalie bol Kežmarok a Poprad. Občas odchádzali do Košíc, kde sa zásobovali kukuricou a niektorými druhmi obilia.¹⁴

Odlišná situácia bola v prípade dobytčích jarmokov. Ich sieť je redšia a územný dosah ich pôsobenia mal väčšie rozpätie. V rámci Slovenska sa vytvorilo niekoľko významných centier pre obchod s hospodárskymi zvieratmi. Na západnom Slovensku ako dôležité centrum pre obchod s dobytkom môžeme označiť Nitru, Levice, Komárno, Sereď, Topoľčany, Vrbové, Nové mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Trenčín. Na strednom Slovensku vzniklo len jedno stredisko, Zvolen, s výrazne silným a rozsiahlym zázemím. Východné Slovensko reprezentujú v obchode s dobytkom Bardejov, Stropkov, Prešov, Košice. Výrazne sa presadzoval obchod tejto časti krajiny so susedným hraničným priestorom Zakarpatskej Ukrajiny v mestách Perečín, Užhorod, Mukačevo a Veľké Berezné. Bohatý bol aj obchod s koňmi. V porovnaní s trhmi na dobytok sa vytvoril väčší počet centier s menšími spádovými územiami (čo do plochy a počtu obcí). Medzi ne môžeme počítať Trnavu, Hlohovec, Topoľčany, Nitru, Nové Zámky, Levice, Komárno, Žilinu, Ružomberok, Prievidzu, Zvolen, Lučenec, Rimavskú Sobotu, Bardejov, Prešov, Stropkov, Vranov nad Topľou, Košice, Michalovce, Trebišov. Prebiehal aj obchod s priľahlými mimoslovenskými mestami — na Morave s Hodonínom, Uherským Hradištom, v Maďarsku, Poľsku a v Zakarpatskej Ukrajine s Užhorodom, Mukačevom a Veľkým Berezným. Dobyčtie trhy mali v prevaž-

nej miere širší nadlokálny, nadregionálny dosah na rozdiel od týždenných trhov s bežnými poľnohospodárskymi produktmi, ktoré boli viac lokálne, maximálne regionálne.

V troch strediskách sa realizovala výmena roľníckych a remeselníckych produktov. Tovarová štruktúra a tovarový obrat trhov a jarmokov závisel od stupňa a úrovne v oblasti výroby a od objemu kúpnej sily obyvateľstva. Dôležitým ukazovateľom sledovania preberania a rozšírenia trhových výrobkov v ľudovej kultúre sú spádové oblasti jednotlivých trhových centier. Zóny jarmokov rozlišujeme podľa oblastí, z ktorých trhové výrobky a s nimi i predávajúci pochádzajú. Druhou dôležitou zónou sú východiskové oblasti nakupujúcich. Odchádzanie na trhy a jarmoky dokladá otvorenosť ľudovej kultúry a prekonávanie izolovanosti lokálnej spo-

ločnosti. Vplyv trhových vzťahov sa odrazil tak v materiálnej ako aj v spoločensko-duchovnej sfére. Trhy a jarmoky, miesta stretnutia obyvateľov blízkeho i širšieho okolia, boli príležitosťou na nadväzovanie medzosobných kontaktov a výmenu informácií. Významná úloha týchto inštitúcií obchodu v obchodnom i spoločensko-kultúrnom živote ustupovala do pozadia v období po 2. svetovej vojne ich postupným zánikom.

Stav výskumu tejto problematiky nepovažujeme v etnografii za dostatočný. Hlbšie štúdium tejto problematiky umožní utvoriť obraz o vzťahoch lokálnych spoločenstiev k okolitým spoločenstvám, ktorých boli súčasťou. Bol by to ďalší krok k poznaniu stupňa otvorenosti, resp. uzatvorenosti kultúry tradičnej dediny na Slovensku.

POZNÁMKY

- 1 Na základe jednotlivých migračných ukazovateľov triedi pracovnú migráciu MARÁKY, P.: Etnografické aspekty štúdia pracovných migrácií (na príklade odchádzania za prácou z Kysúca). *Slov. Národop.*, 28, 1980, s. 217—218.
- 2 OČOVSKÝ, Š.: Priestorové črty tovarovej výmeny na Slovensku. In: *Slovensko—Eud*, I. časť. Bratislava 1874, s. 221.
- 3 Podrobnejšie sa zaoberá vývojom obchodu na území našej republiky RENDEŠ, L.: Kapitoly z vývoja obchodu. Bratislava 1979.
- 4 Téma sa venuje väčší počet príspevkov, z ktorých uvádzame: LEHOTSKÁ, D.: Vývoj mestského práva na Slovensku. *Zbor. filozof. Fak. Univ. Komenského, Historica* 10, 1959, s. 65—115; MARSINA, R.: Bádanie o dejinách stredovekých miest na Slovensku. *Hist. Čas.*, 20, 1972, s. 187—204; Ten istý: K vývoju miest na Slovensku do začiatku 15. storočia. *Hist. Čas.*, 21, 1973, 337—367; Ten istý: Mesto a trh na Slovensku do konca 13. storočia. *Hist. Čas.*, 27, 1978, s. 77—95; ŠPIESZ, A.: Vplyv trhov na rozvoj miest na Slovensku v období neskorého feudalizmu. *Hist. Čas.*, 25, 1977, s. 521—531.
- 5 Z nich len niektoré: FORBAT, E.: Dejinny bratislavského obchodu v 18. a 19. storočí. Bratislava 1959; HORVÁTH, P.: Remeslo a obchod na Orave v 18. storočí. *Zbor. orav. Múz.*, 22, 1971, s. 57—73; HORVÁTH, P.: Remeslo a obchod v Trenčianskej stolici v II. polovici 17. storočia. *Vlastived. Čas.*, 13, 1964, s. 36—39; KAZIMÍR, Š.: Niekoľko poznámok k vývoju vzťahu poddaných k trhu v 16. až 18. storočí. *Hist. Štúd.*, 17, 1972, s. 155—156. Ten istý: Vývoj poľnohospodárskych produktov z juhozápadného Slovenska v 16. storočí. *Agrikult.*, 12, 1974, s. 23—47; POLAKOVIČ, J.: Príspevok k dejinám remesiel, cechov a obchodu v Chtelnici. *Záp. Slov.*, 1, 1973, s. 77—95.
- 6 MARSINA, R.: c. p. v pozn. 4, Mesto a trh, s. 78.
- 7 Tamtiež, s. 80.
- 8 Tamtiež, s. 81.
- 9 Ten istý: c. p. v pozn. 4, Bádanie o dejinách stredovekých miest, s. 187.
- 10 V Bratislave sa v 14. storočí konal jeden 15 dňový jarmok, ich počet stúpol do 17. storočia na sedem, zväčša trvali 4 týždne. FORBAT, E.: c. d. v pozn. 5, s. 58—59.
- 11 Ako príklad môžeme uviesť levickú výro-

bu modrotlačé. Odpredaj výrobkov sa zabezpečoval v prvej polovici 20. storočia na jarmokoch v Leviciach, Bátorciach, Pukanci a Banskej Štiavnici. PÁTKOVÁ, J.: Tradícia remeselnej a domácej výroby v západnej časti Hontu. Slov. Národop., 22, 1974, s. 287.

- 12 PÁTKOVÁ, J.: Trhy a jarmoky na Slovensku. Krásy Slov., 53, 1966, s. 334.
13 KOWALSKA-LEWICKA, A.: Ludový obchod na Podhalí v 19.—20. storočí. Slov. Národop., 10, 1962, s. 79.
14 Tamtiež, s. 83.

РЫНКИ И ЯРМАРКИ В СЛОВАКИИ И ИХ МЕСТО В НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЕ В ПРОШЛОМ

Резюме

Важным фактором, оказывающим влияние на развитие и изменения народной культуры, является диапазон внелокальных контактов населения сельской местности. В широкой шкале миграционных влияний важное место занимает уход на рынки и ярмарки, особенно в период, когда они представляли важную форму внутреннего рынка. Рынки возникли в результате необходимости сосредоточения и регулярного осуществления товарного обмена на постоянном месте. Наиболее древние документы о рынках относятся к 11 веку. Хозяйственное и торговое значение рынков обуславливалось главным образом функцией посредника товарного обмена. В процессе всего развития вплоть до их исчезновения после второй мировой войны изменяется значение рынков в рамках торговли, экономической оборот, территориальный охват, количество их и время проведения. Рынки как места продажи и покупок мы делим на ежегодные рынки (ярмарки) и рынки недельные. Они играли важную роль в ка-

честве посредников в обмене ремесленных и сельскохозяйственных продуктов.

Изучая проблематику рынков и ярмарок, автор интересуется не только товарным обменом, видом и происхождением продуктов, но и территориальным охватом отдельных торговых центров. Границы охвата отдельных центров представляют направление рассеяния и распространения рыночного товара и его проникновения в культуру соответствующих сел, находящихся в сфере действия рынка.

В заключение автор констатирует, что влияние поездки на рынки и ярмарки отражалось в материальной и духовной сфере общества. Это обеспечивало снабжение населения основными товарами, а также служило местом встреч жителей ближайших и более удаленных окрестностей, установления межличных контактов и обмена информацией. Дальнейшее изучение рынков и ярмарок могло бы способствовать познанию степени открытости или же закрытости традиционной деревни в Словакии.

MÄRKTE UND JAHRMÄRKTE IN DER SLOWAKEI IN DER VERGANGENHEIT UND IHRE STELLE IN DER VOLKSKULTUR

Zusammenfassung

Ein wichtiger Faktor, der auf die Entwicklung und die Veränderungen der Volkskultur einen Einfluss ausübt, ist der Umfang der ausserlokalen Kontakte der Landbewohner. In der breiten Skala der Migrationseinflüsse nimmt eine bedeutende Stelle in der Vergangenheit das Fortgehen

auf Märkte und Jahrmärkte ein, und zwar vor allem in jener Zeit, als diese eine wichtige Form des Innenhandels darstellten. Die Märkte als Institution des Handels entstanden aus der Notwendigkeit der Konzentrierung und der regelmässigen Realisierung des Warenaustausches auf ei-

nem stabilen Ort. Die ältesten Verordnungen betreffs der Märkte stammen aus dem 11. Jahrhundert. Die Wirtschafts- und Handelsbedeutung der Märkte ergab sich hauptsächlich aus der Funktion des Vermittlers des Warenaustausches. In der ganzen Entwicklung bis zu ihrem Eingehen nach dem 2. Weltkrieg ändert sich ihre Bedeutung im Rahmen des Handels, ihr ökonomischer Umsatz, ihre territoriale Reichweite, Anzahl und Zeitumfang ihres Stattfindens. Die Märkte als Orte des Verkaufes und Einkaufes teilen wir auf Jahrmärkte und Wochenmärkte ein. Sie spielten eine wichtige Rolle des Vermittlers des Austausches von Handwerker- und Bauernprodukten.

Bei der Verfolgung der Problematik der Märkte und Jahrmärkte interessiert die Autorin nicht nur der Warenaustausch, die Sorten, der Ursprung der Warenprodukte, sondern auch die territoriale Reichweite

der einzelnen Marktzentren. Die Einzugs- grenzen der einzelnen Zentren stellen die Richtung der Streuung und Verbreitung der Marktware und ihr Durchdringen in die Kultur der einschlägigen in der Aktionssphäre des Marktes befindlichen Ortschaften dar.

Im Abschluss stellt die Autorin fest, dass sich die Einflüsse des Fortgehens auf Märkte und Jahrmärkte in der materiellen und gesellschaftlich-geistigen Sphäre widerspiegelten. Sie sicherten die Versorgung der Bevölkerung mit den Grundwaren und als Treffpunkte der Bevölkerung aus der näheren sowie breiteren Umgebung waren sie Gelegenheit zur Anknüpfung zwischenpersönlicher Kontakte und zum Informationsaustausch. Ihre weitere Forschung würde zur Erkenntnis der Stufe der Offenheit, bzw. der Geschlossenheit der Kultur des traditionellen Dorfes in der Slowakei beitragen.

Slovenský národopis

Casopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 30, 1982, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1982

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 30, 1982, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 30, 1982. Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 30, 1982, No 2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 30, 1982, No. 2

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

